

Tóth János

Bioetika – Fenntartható fejlődés – Fenntartható fejlődés fogalmának a kialakulása

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

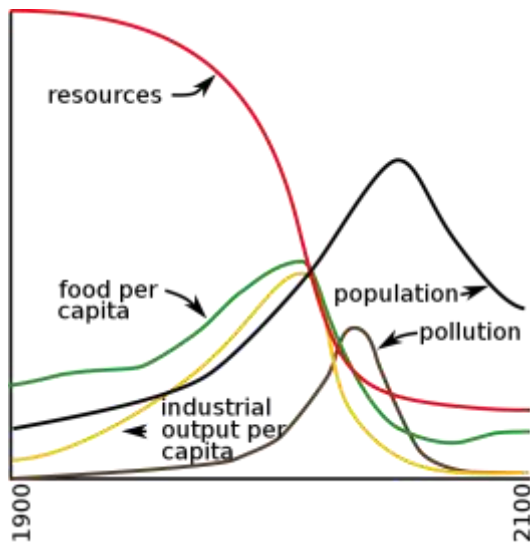
11. TÉMA: FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS

11.1 LECKE A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS FOGALMÁNAK A KIALAKULÁSA

Korunk egyik kulcsszava a fenntartható fejlődés, ami egyben a zöld bioetika centrális fogalma is. A fenntartható fejlődés egy olyan valóságos folyamat, amelynek alapját egy környezetfilozófiai eszme jelent. Ezért a fenntartható fejlődés egyidejűleg a tárgya környezettudományoknak és az eszméikkel foglalkozó diszciplínáknak (etika, filozófia és ideológia). Ebben a leckében elsősorban a fenntartható fejlődés eszméjének a kialakulását vizsgálom

11.1.1 Brundtland jelentés

A Római Klub 1972-ben került a figyelem középpontjába *A növekedés határai* (*The Limits To Growth*) című publikációval. A jelentést Dennis L. Meadows szerkesztette, amely tanulmány elsőként adott egy tudományos prognózist arról, hogy az emberi társadalmak a 21. század közepén az ökológiai-környezeti válság következtében összeomlanak.

A „világmodell” standard lefutása *A növekedés határai* szerint. Forrás:

https://en.wikipedia.org/wiki/The_Limits_to_Growth#/media/File:Limits-to-growth-figure-35.svg

Ez és a többi jelentése a Római Klubnak súlyos sokkot okozott a közgondolkodásban, mivel éles ellentétben állt a folyamatos gazdasági növekedést valló gazdasági és társadalmi főáramlat paradigmájával.

Ezt az ellentmondást szándékozta feloldani a *fenntartható fejlődés* fogalma. A klasszikus meghatározás a norvég miniszterelnök, **Gro Harlem Brundtland** által vezetett bizottságtól (1987) származik: a harmonikus vagy fenntartható fejlődés „*a fejlődés olyan formája, amely a jelen igényeinek a kielégítése mellett nem fosztja meg a jövő generációit a saját szükségleteinek a lehetőségeitől*”. (Persányi (1987).

Brundtland a Norvég Munkáspárt 2007-es kongresszusán. Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Gro_Harlem_Brundtland#/media/F%C3%A1jl:Gro_Harlem_Brundtland2_2007_04_20.jpg

Sajnos Brundtland jelentés nem részletezi sem az „igények/szükségletek” (az angolban mindkét helyen a „needs” kifejezés szerepel) sem a „jövő generáció” fogalmának tartalmát. Ezt azonban senki sem várhatta el egy ideológiai, sőt politikai célból született koncepciótól.

Mindamellett **a fenntartható fejlődés eszméje** – összhangban más ökológiai mozgalmakkal pl. a mély ökológiával – a növekedés helyett a fejlődést, az életszínvonal helyett az életminőséget, nagy (big) helyett a nagyszerűt (great), azaz a mennyiségi növekedés helyett a minőségi változást hangsúlyozta. Így ez a felfogás elvi szinten feloldja a véges Föld és a végtelen növekedés igényéből származó ellentmondást – eszerint a növekedésnek

nem a fizikai térben és az extenzív paraméterekben, hanem a bölcsesség belső tereiben és az intenzív paraméterekben (pl. hatékonyságban) kell bekövetkeznie.

A következő generációkat nemcsak a természeti erőforrások felhasználásával lehet rossz helyzetbe hozni, hanem más módon is ki lehet őket zsákmányolni. **A jövő generációk gazdasági kizsákmányolásának a legegyszerűbb módja az ha adóságot hagyunk rájuk.** Természetes személyek nem tudják kötelezni a leszármazottaikat az adóságuk megfizetésére, mert leszármazottaknak joguk van visszautasítani ezt a „negatív örökséget”. Az állam mint jogi személy álcája mögött azonban a jelenlegi generáció megteheti, hogy olyan hosszútávra vesz fel hitelt, aminek nagy részét már a következő generációknak kell visszafizetnie.

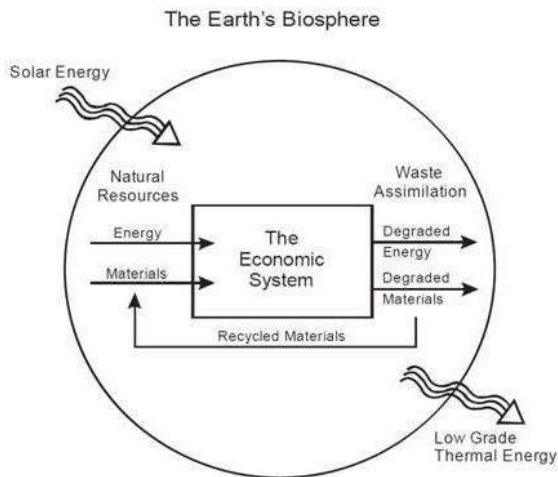
Minél hosszabb időre vesz fel az állam hitelt annál inkább elvállik egymástól a hitelt élvező jelenlegi generáció(k) és a hitelt visszafizető következő generáció(k). Ebből a szempontból a legkevésbé fenntartható hitelnek az örök kötvény jelenti, hiszen ebben az esetben egy meghatározott generáció a saját jólétének a költségeit ráháríthatja a következő generációk beláthatatlan sorozatára. Ez explicit módon ellentétben áll a brundtlandi meghatározásával, hiszen ebben az esetben „a jelen igényeinek a kielégítése” korlátozza „a jövő generációit a saját szükségleteinek” a kielégítésében.

Hasonló okok miatt szintén rendkívül vitatható az európai helyreállítási terv (Next generation EU), amelynek felhasználására 2021-27 között kerül sor, miközben a felvett kölcsön (360 milliárd EUR) visszafizetésére 2028 és 2058 között kerül sor. Tehát a felvett hitelnek egy jelentős részét a következő generációnak kell visszafizetnie. Szerencsére ez a program zöld célokat tűz ki, így van esély arra, hogy a hitel előnyeiben a következő generáció is részesüljön. Másrészt ezek a zöld és fenntarthatósági célok vagy teljesülnek vagy nem, miközben a következő európai generáció eladósítása már most teljesen biztos.

Senki sem hiheti, hogy a COVID-19 az utolsó válság az Európai Unióban. Ha pedig az elkövetkező 30 évben egy hasonló méretű gazdasági visszaesés következik be, akkor a következő generáció már sokkal rosszabb feltétellel kezelheti azt a válságot, hiszen mi már most megterheltük őt egy jelentős fizetési kötelezettséggel.

11.1.2 Hermann Daly meghatározása

Később egy amerikai közgazdász, **Herman Daly** (1991) a következő definíciót adta: „*a fenntartható fejlődés a folytonos szociális jólét elérése anélkül, hogy az ökológiai eltartóképességet meghaladó módon növekednénk*”. **Az eltartóképesség az ökológia tudományából származó fogalom, mely megmutatja, hogy egy adott ökoszisztéma a környezet károsodása nélkül egy adott időszakra, általában egy évre vonatkoztatva maximálisan hány egyedet képes eltartani egy adott fajból.** Ahogyan a legtöbb ökológiai fogalom, ez is a lokális populációkra vonatkozik. A kategória kiterjesztése mind a faj (pl. Homo sapiens), mind az egyed (pl. az egyes ember) vonatkozásában számos problémát felvet. A Föld eltartóképességének átlagos túlerheltsége nem sokat mond az egyes régiók túlerheltségéről.

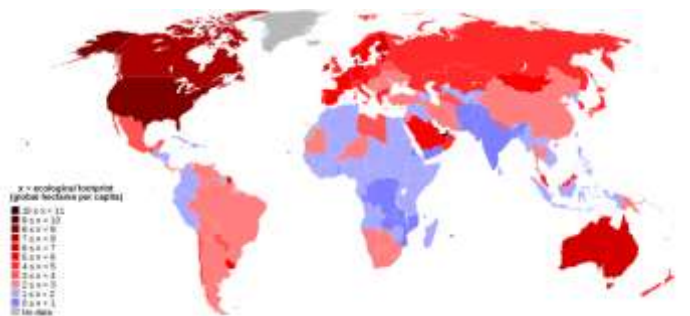

A természeti erőforrások gazdaságon keresztül történő áramlásának a diagramja Hermann Dalytól.

Forrás:

https://en.wikipedia.org/wiki/Herman_Daly#/media/File:Diagram_of_natural_resource_flows.jpg

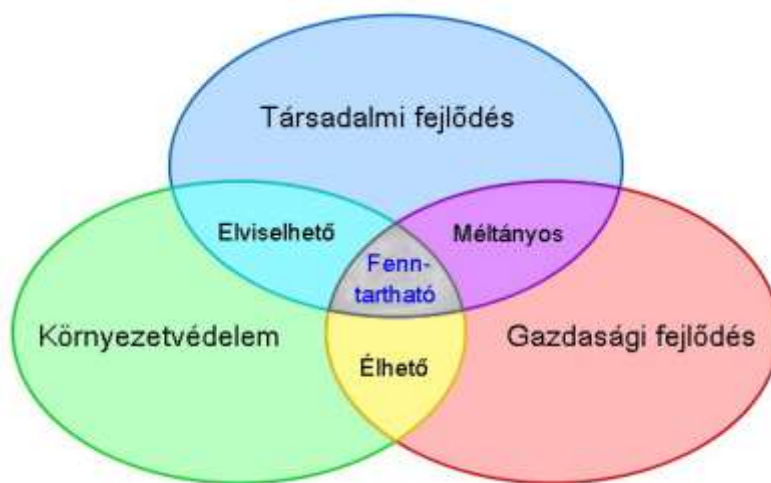
Az ember esetében az eltartóképesség helyett az **ökológiai lábnyom** fogalma vált általánossá. „Az ökológiai lábnyom (ÖL) egy olyan számítási eszköz, mely lehetővé teszi, hogy felbecsüljük egy meghatározott népesség vagy gazdaság erőforrás-fogyasztási és hulladékfeldolgozási szükségleteit termékeny földterületben (globális hektár – gha) mérve”. Ez arra a földterületre utal, ami károsodás nélkül meg tudja termelni az aktuális életvitelünkhöz szükséges javakat. A termékeny földterület fogalmát a különböző természeti potenciállal rendelkező földterületeknek az átlagából képezték.

Ökológiai lábnyom országonként. Forrás:

[https://en.wikipedia.org/wiki/Ecological_footprint#/media/File:World_map_of_countries_by_ecological_footprint_\(2007\).svg](https://en.wikipedia.org/wiki/Ecological_footprint#/media/File:World_map_of_countries_by_ecological_footprint_(2007).svg)

Herman Daly-t követve a modern ökológiai közgazdaságtan különbséget tesz a gyenge és erős fenntarthatóság között. (Málovics – Bajmócy (2009) A **gyenge fenntarthatóság** (weak sustainability) – elfogadva a termelési tényezők helyettesíthetőségének neoklasszikus közgazdaságtanra jellemző elvét – egymással helyettesíthetőnek tételezi a mesterséges, illetve a természeti tőkét. Eszerint csak az a fontos, hogy a természeti és mesterséges tőke együttes értéke ne csökkenjen. Tekintve, hogy a mesterséges tőke elvileg korlátlanul növelhető, ezért a gyenge fenntarthatóság elmélete megengedi a korlátlan gazdasági növekedést.

A fenntartható fejlődés vázlatát a "gyenge fenntarthatóság" megközelítése alapján. Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Fenntarthat%C3%B3_fejleszt%C5%91d%C3%A9s#/media/F%C3%A1jl:Fenntarthat%C3%B3_fejleszt%C5%91d%C3%A9s_1b.jpg

Az **erős vagy szigorú fenntarthatóság** (strong sustainability) szerint a természeti tőke (natural capital) nélkülözhetetlen a fogyasztásban és a termelésben, éppen ezért nem helyettesíthető mesterséges vagy humán tőkével. A természeti tőke olyan ökoszisztéma szolgáltatásokat nyújt, amelyek nem helyettesíthetőek, illetve megújulásuk hosszú időt igényel. (Ayres et al. 1998). Az erős fenntarthatóság eszméje szerint a gazdaság és társadalom mennyiségi növekedésének súlyos korlátai vannak. Álláspontom szerint csak a fenntartható fejlődés erős értelmezése tekinthető zöld eszmének. A fenntartható fejlődés gyenge értelmezés inkább csak a korlátlan növekedés paradigmájának a zöldre mosása (greenwashing).

A fenntarthatóság szintjei az "erős fenntarthatóság" megközelítés alapján. Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Fenntarthat%C3%B3_fejl%C5%91d%C3%A9s#/media/F%C3%A1jl:Eros_fenntarthatosag.png

A természeti szolgáltatások jó része a gazdaság számára láthatatlan, hiszen nincs hozzájuk rendelve pénzben kifejezhető érték. A Stern jelentés (2006) megpróbálta monetarizálni a természeti szolgáltatások értékét. A jelentés aszerint, ha a 21. században nem érünk el jelentős csökkenést a szén-dioxid kibocsátásban, akkor a Föld teljes GDP-jének 5-20%-os csökkenésére kell felkészülni évről évre.

11.1.3 Környezetetikai implikációk

Brundtland, illetve Daly definíciója szó szerint csak a fenntartható fejlődés lényegét fogalmazza meg. Hallgatólagosan azonban ezeknek a definícióknak, illetve általában a fenntartható fejlődés gondolkörének **etikai implikációja** is van. Egyrészt az, hogy a jelenlegi a gazdasági növekedésre épülő társadalmi gyakorlat nem fenntartható, azaz fenntarthatatlan, s ez rossz. Másrészt az, hogy a fenntarthatóság a kívánatos, a morálisan helyes és jó állapot. Tehát a fenntartható fejlődés paradigmája burkoltan tartalmaz egy erkölcsi felszólítást arra vonatkozóan, hogy minden embernek a fenntartható fejlődés megvalósulása érdekében cselekedjen.

Az etikai imperatívuszok mindig az egyes embert szólítják fel egy meghatározott magatartásra. Ezzel összhangban a klasszikus fenntarthatósági definíciók is megfogalmazhatók erkölcsi parancsként. *Cselekedj úgy, hogy cselekvésed hatásai elégték ki a jelenleg élő generációk szükségleteit, anélkül, hogy közben veszélyeztetnék a jövő nemzedékek esélyét arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket.* A Daly meghatározás pedig a következőképpen fogalmazható át erkölcsi felszólításként. *Cselekedj úgy, hogy cselekvésed hatásai biztosítsák az emberek számára a folytonos szociális jólét elérését, anélkül, hogy cselekvésed az ökológiai*

eltartóképességet meghaladó növekedést eredményezne.

(Tóth János, SZTE)

Kérdések:

1. Miről szól *A növekedés határai* című jelentés?
2. Hogyan definiálja Brundtland a fenntartható fejlődés fogalmát?
3. Miért problematikus ha egy állam hosszú távon vagy örökre eladósítja magát?
4. Hogyan definiálja Hermann Daly a fenntartható fejlődés fogalmát?
5. Mit értünk az ökológiai lábnyom fogalma alatt?
6. Mi a különbség a fenntartható fejlődés gyenge és erős értelmezése között?
7. Milyen etikai implikációja van a fenntartható fejlődés fogalmának?

Szakirodalom:

Daly, H.E. (2001): A gazdaságtalan növekedés elmélete, gyakorlata, története és kapcsolata a globalizációval. *Kovács*, V. évfolyam, 1-2 szám Tavasz-Nyár 5-22.o.

Málovics György – Bajmócy Zoltán (2009) A fenntarthatóság közgazdaságtani értelmezései. *Közgazdasági Szemle*, LVI. évf., 2009. május (464-483.o.)

Persányi Miklós (szerk., 1987) *Közös Jövők. A környezet és fejlesztés világbizottság jelentése*. Budapest, Mezőgazdasági Kiadó.

Stern, N (2006): *Summary of Conclusions.Executive summary (short)*. Stern Review Report on the Economics of Climate Change. HM Treasury.

Tóth I. János (2018b): Fenntartható fejlődés – filozófiai reflexiók. *Sztelozófia*. I. pp. 93-107.